

מלחמת לבנון השנייה והשלכותיה: מבט מהבית הלבן

אליוט אברמס

מלחמת לבנון השנייה, שפרצה ביולי 2006, הפתיעה את ארצות הברית כשם שהפתיעה את ישראל. תוצאות המלחמה היו בעלות חשיבות לממשל בוש: הן שינו את ההשקפה האמריקאית לגבי המצב בין ישראל לפלסטינים ופגעו קשות ביחסים בין ראש הממשלה אהוד אולמרט לבין מזכירת המדינה קונדוליסה רייס.

מאמר זה יבחן את הרקע לאירועים, כפי שנראו מוויינגטון. בקיץ 2005 השלים ראש הממשלה, אריאל שרון, את ההתנתקות מרצועת עזה והקים מפלגה חדשה, "קדימה", שנועדה לאפשר לו את מרחב הפעולה לתמרון פוליטי מול הפלסטינים באופן ש"הליכוד" לא אפשר לו. הנשיא בוש העניק תמיכה רבה לשרון בהתנתקות מהרצועה ובהקמת המפלגה החדשה. השבץ השני ששרון לקה בו הפך את אהוד אולמרט לראש הממשלה ולעומד בראש "קדימה". אולמרט "רץ" לבחירות על הפלטפורמה של תוכנית "ההתכנסות", כשהוא מבקש ליישם ביהודה ושומרון חלק מהרעיון של ההתנתקות מרצועת עזה. הוא זכה בבחירות שנערכו בסוף מארס 2006, כשמפלגתו קיבלה 29 מושבים בכנסת. הדבר אפשר לו להרכיב קואליציה שהעניקה לו משילות ויכולת לקדם את תוכניותיו. פגישותיו הראשונות של ראש הממשלה אולמרט עם הנשיא בוש היו מצוינות, ונדמה היה שישראל בחרה מנהיג שמסוגל להביא לשינוי מהותי ביחסים בין ישראל לפלסטינים.

ואז הגיעה מלחמת לבנון. בתחילה הממשל האמריקאי לא הטיל ספק בהחלטתו של אולמרט לצאת למלחמה. בדומה למרבית מדינות אירופה ומדינות ערב, הנחנו שהמלחמה תנוהל היטב וכי צה"ל ינחית מכה קשה ומהירה על חזבאללה. ההזדמנות להכות קשה את חזבאללה הייתה מעניקה מספר יתרונות לארצות הברית ובעלות בריתה במזרח התיכון. היא הייתה מחלישה את הארגון מבחינה פנימית ומחזקת את הממשלה החדשה בלבנון בהנהגת פואד סניורה, שנהנתה מתמיכה אמריקאית. היא גם הייתה אמורה להחליש את השפעתה של איראן ולחזק את ישראל ואת מעמדה האזורי,

כשניצחון מהיר היה ממקם את אולמרט בנקודת פתיחה טובה אף יותר להתקדמות בזירה הפלסטינית, בין אם באמצעות משא ומתן ובין אם בדרך של פעולות חד-צדדיות. כאשר המלחמה החלה, עמדת ארצות הברית הייתה דומה מאוד לזו של ישראל: החזרת החיילים החטופים ואי חזרה ל"סטטוס-קו אָנְטָה" ששרר בלבנון מאז יציאת כוחות צה"ל מדרום לבנון. הסתבר כי גם מדינות ערב ציפו לתבוסה ברורה ומוחלטת של חזבאללה. זאת ועוד, בדלתיים סגורות תמכו דיפלומטים ערביים רבים בצה"ל. הבית הלבן התנגד להפסקת אש מיידית, משום שרצה שצה"ל יכה בחזבאללה ומשום שהפסקת אש מהירה פירושה היה שלא יחול שינוי של ממש במצב הבסיסי שלפיו חזבאללה שולט בדרום לבנון. לאור זאת, ב-19 ביולי דחתה מזכירת המדינה רייס באופן פומבי קריאות להפסקת אש מיידית, ובוועידת שרי החוץ שנערכה ב-26 ביולי ברומא היא דבקה בעמדתה מול נאומו הדומע של ראש ממשלת לבנון פואד סניורה ומול לחצים מכל שאר המשתתפים שתבעו הפסקת אש כזו. רייס אמרה בצורה ברורה למארכה, שר החוץ האיטלקי מאסימו ד'אלמה, עוד לפני הפגישה הרשמית אתו, כי ארצות הברית תחסום כל הצהרה הקוראת להפסקת אש מיידית ולנסיגה ישראלית. התכנון של ארצות הברית היה לפעול לאכיפה מסוימת של החלטה 1559 של מועצת הביטחון של האו"ם, שקראה לפירוק מיליציות לא ממשלתיות (כמו חזבאללה) מנשקן ולהשלטת ריבונותה של ממשלת לבנון בכל שטח המדינה, ובעיקר בדרום לבנון. עוד סברה ארצות הברית כי נוכחות בין-לאומית חזקה, ואולי כוח נאט"ו, או כוח משטרת גבולות בהשתתפות מדינות זרות, שיפעל לשיטור הגבול בין לבנון לסוריה ולמניעת הברחה של נשק סורי ואיראני לחזבאללה, יהיו הפתרון היעיל ביותר.

שבועיים לאחר פרוץ המלחמה החלה להתבהר המציאות החדשה. צה"ל לא הכריע את חזבאללה כפי שכולם ציפו; התמשכות הלחימה הסבה באופן בלתי נמנע נזק לתשתיות ונזק נלווה לאוכלוסייה האזרחית בלבנון; חזבאללה הצליח לנהל תעמולה מרשימה, שעשתה שימוש בכזבים כדי להעצים את מידת הנזק שגרמה ישראל, כשהוא מסתייע רבות בראש הממשלה סניורה ובממשלתו לקידום מטרה זו. כל אלה חברו להגברת בידודה של ארצות הברית והלחץ עליה. להבנת, לא הייתה לכך השפעה רבה על הנשיא בוש, אולם כן הייתה לכך השפעה על מזכירת המדינה רייס, שעסקה בעימות באופן יומיומי, תוך מעורבות אישית.

הממשלות הערביות איבדו מסבלנותן משום ש"הרחוב" נחשף לדיווחי הכזב של "אל-ג'זירה" על הרס מוחלט בלבנון, שהיו שקר רב עוצמה. כצפוי, האירופים ספקו כפיים אך לא הרבה יותר מכך, ולא הראו כל כוונה לפעול באורח ממשי. הדיונים שערכו האמריקאים בנוגע לכוח בינלאומי, שיחליף או יחזק את יוניפי"ל, לא התקדמו. בינתיים הועלה רעיון להשתתפות של גרמניה בכוח של משטרת גבולות, לאחר שהתברר כי היה לה את כל הדרוש כדי לספק אימונים, כוח אדם וכסף למטרה זו. הבעיה

היחידה נותרה סירובה התקיף של גרמניה למלא תפקיד זה. נקודה מרכזית נוספת בקושי להשיג נוכחות בינלאומית מורחבת הייתה העובדה שסניורה עצמו לא תבע נוכחות כזאת. ככל הנראה הוא פחד מחזבאללה וחשש להיראות כמי שמוותר על ריבונות לבנונית לטובת החזרת כוחות זרים, שנה בלבד לאחר שהכוחות הסוריים יצאו מלבנון. ייתכן כי ראש הממשלה סניורה לא הבין שדווקא כוחות זרים יסייעו לו לשמור על שלטונו מול חזבאללה, או שפשוט פחד להשמיע את דעתו בכל נושא למעט בנושא "פשעי המלחמה" של ישראל.

נכון לשבוע השלישי למלחמה, הפתרון שניסתה ארצות הברית לקדם הלך והתמוסס כאשר התברר שלא יהיה ניצחון ישראלי ברור; שלא נמצאו לה בעלי ברית שיושיטו יד להסדר שיהיה טוב יותר מהחזרה לסטטוס קוו; שפואד סניורה נהג כסנגורו של חזבאללה מסיבותיו; ושקונדוליסה רייס תפסה את המדיניות הישראלית ככישלון והחלה לאבד אמון באולמרט ובצה"ל. כאשר נפגשנו עם ראש ממשלת ישראל, הוא נהג לומר: "אני זקוק לעוד עשרה ימים" כדי לפגוע פגיעה של ממש בחזבאללה. בפגישה הבאה אתו, שהייתה מתקיימת כחמישה ימים לאחר מכן, היה אולמרט שב ואומר: "אני זקוק לעוד עשרה ימים". למעשה, לא הייתה כל הוכחה, לפחות לא כזו שידענו עליה, שאכן צפויה פגיעה קשה ומשמעותית בחזבאללה, אפילו אם היה ניתן לאולמרט זמן נוסף. מדובר בנקודה קריטית, משום שהיא ערערה את ההיגיון שעמד בבסיס ההתנגדות האמריקאית ללחץ הבינלאומי ואת ההיגיון של המשך הלחימה.

רייס עמדה בפני בעיה גדולה נוספת: לאחר "מהפכת הארזים" של 2005 בלבנון, ארצות הברית אימצה את פואד סניורה וממשלתו, והבחירות שנערכו במדינה באותה שנה היו דוגמה לצמיחתה של דמוקרטיה ערבית. בלבנון הייתה ממשלה שהונהגה על ידי תנועת "זרם העתיד" שהוקמה על ידי רפיק אל-חרירי, ונהנתה מסיוע אמריקאי. רייס חששה שהמלחמה תביא לנפילתה של ממשלה זאת. דאגתה של רייס להישרדותו של סניורה גרמה לה אפילו לקבל את עמדתו בנוגע לחוות שבעא. כאשר סניורה העלה עמדה זאת לראשונה, רייס הגיבה שמדובר בדרישה מגוחכת, במיוחד כשהאו"ם אישר שישראל נסוגה מכל שטח לבנון בשנת 2000. פירוש הדבר היה שחוות שבעא נחשבו לחלק מרמת הגולן הסורי ולא לחלק מלבנון. אולם סניורה המשיך להתעקש, אולי משום שהיה לו נוח למשוך שעות רצופות של דיונים על שבעא יותר מאשר לדון במלחמה שחזבאללה המיט על ארצו. שבועיים לאחר פרוץ המלחמה אמרה רייס לאולמרט ולשרת החוץ שלו, לבני, שכל החלטה של האו"ם לסיום העימות תהיה חייבת לציין את חוות שבעא – עמדה שהם סירבו לה, ובצדק.

על סף השבוע השלישי למלחמה התחלנו להבין שלמרות האמירה "לא תהיה חזרה לסטטוס קוו אנטה", זו כנראה צפויה להיות התוצאה: לא יהיה כוח בין-לאומי גדול וחזק בלבנון, כי לא היו מתנדבים לכך; ישראל הסבה מן הסתם נזק לחזבאללה,

אבל כלל לא היה ברור שזק זה קטלני לארגון מבחינה צבאית ופוליטית. למעשה, ככל שהמלחמה התארכה וככל שחזבאללה הצליח לעמוד במתקפות הישראליות, כך התעצמו הפופולריות והמיתוס שלו. במצב זה גיבשה רייס שורה של רעיונות בנוגע להפסקת אש, שלכל הפחות תיראה כעומדת ביעדים של ארצות הברית ושל ישראל. העקרונות, שהתבססו על החלטה 1559 של מועצת הביטחון של האו"ם, התייחסו לריבונות לאומית לבנונית, לפירוק מיליציות ממשקן ולפריסת כוחות צבא לבנון בדרום לבנון. עקרונות אלה היו צפויים לזכות בהסכמה כוללת, גם אם רבים חשבו שמדובר בהצהרות בלבד. לקראת סוף יולי הביעו אולמרט וסניורה הסכמה לשורת העקרונות, ורייס תכננה לבקר בירושלים, בבירות ושוב בירושלים, ואז לטוס לניו יורק כדי להציג את ההישג בפני מועצת הביטחון של האו"ם. המועצה אמורה הייתה לאמץ את ההחלטה המכילה את סעיפי המפתח, ובכך להביא לסיום הלחימה.

אבל אז הגיע אירוע כפר קאנא. תקיפה ישראלית על מבנה בדרום לבנון בליל 29-30 ביולי גרמה להרג של עשרות אזרחים. היה זה אירוע חמור דיו, ותזכורת לכך שדברים מסוג זה יכולים לקרות במלחמה. אלא שהדיווחים על האירוע שישראל העבירה לנו השתנו כמעט מדי שעה והעמיקו את חוסר האמון של רייס באולמרט ובצה"ל. יש גם לזכור שעיתוי האירוע היה כאשר רייס עמדה לצאת לביירות כדי לקבל את הסכמתו של סניורה לעקרונות שאולמרט כבר קיבל, ולחזור למועצת הביטחון כדי להביא לסיום המלחמה, ובכך לחגוג את ניצחונה. עבור ממשל בוש, שבוסס בבוץ של המלחמה הכושלת בעיראק וסבל משיעורי פופולריות נמוכים, הישג כזה היה אמור להיות בעל משמעות רבה.

והנה, הכול התפוגג בבת אחת. בבוקר של 30 ביולי התקשרה רייס לסניורה, וזה הודיע לה שלא תגיע לביירות. לאחר מכן יצא סניורה בנאום שבו קרא למנהיגי ישראל "פושעי מלחמה" והתייחס ל"מבצעי הטבח הישראליים" – רטוריקה שהייתה לה השפעה בעולם הערבי ובאירופה. הצוות של מזכירת המדינה מצא את עצמו בדרכו חזרה הביתה אחרי פגישה קשה עם אולמרט. ראש ממשלת ישראל הסכים להפסקת אש של 48 שעות, אך לא ראה את מה שרייס ראתה – הכתובת על הקיר: המלחמה חייבת להיפסק, ומהר. למרבה ההפתעה, אולמרט ביקש גם במהלך פגישה זאת עשרה ימים נוספים. רייס השיבה שהדבר בלתי אפשרי, נוכח העובדה שארצות הברית עמדה לפנות למועצת הביטחון בתוך יומיים או שלושה. בסופו של דבר אולמרט קיבל את עשרת הימים שביקש ואף יותר מכך, משום שהחלטת מועצת הביטחון התקבלה רק ב-11 באוגוסט. גם אז ישראל לא קיבלה אותה מיד, ועצרה את הלחימה רק ב-13 באוגוסט. ארצות הברית וצרפת הציגו טיוטת החלטה סבירה למועצת הביטחון כבר ב-4 באוגוסט, אולם היא הייתה מוטה מדי לטובת ישראל מכדי לעבור. לשם דוגמה, ההחלטה לא קראה לנסיגה מיידית של ישראל מלבנון. הטיוטה שהוצגה ב-8 באוגוסט

כבר שיקפה את הלחץ של הליגה הערבית, את העובדה שצרפת "התקפלה" בעקבותיו, ואת הפעילות של קטר, שהייתה חברה במועצת הביטחון באותה שנה.

החלטה 1701, שהתקבלה ב־11 באוגוסט, כללה כמה ניסוחים חיוביים בנוגע לשינויים הכרחיים בשטח: שליטה מלאה של ממשלת וצבא לבנון על כל שטח המדינה; פירוק כל המיליציות מנשקן; איסור אספקת נשק לאף גורם למעט לצבא לבנון; כוח יוניפי"ל חיזק הרבה יותר מבעבר. כמובן שהחלטה זו לא יושמה במלואה: חזבאללה התעצם והתחמש עוד יותר, ממשלת לבנון וצבא לבנון נותרו חלשים מכדי לשלוט בפועל בדרום המדינה, ולמרות שיוניפי"ל הוגדל, הוא נותר בלתי מסוגל ובלתי מוכן לאתגר ולהצר את צעדי חזבאללה.

מדוע לא הושג יותר מכך? ישראל לא יכולה הייתה להשיג באו"ם את מה שלא הצליחה להשיג בשדה הקרב, וארצות הברית לא יכולה הייתה להשיג זאת עבורה. ישראל לא הביסה את חזבאללה, והכישלון בהשגת המטרות הצבאיות שהציבה לעצמה לא אפשר את השגת יעדיה גם בזירה המדינית.

כאשר הדברים הלכו והתבהרו לציבור בישראל, ספג אולמרט נזק פוליטי שממנו לא הצליח להתאושש. מבחינת רייס, היו לכך השלכות משמעותיות בהקשר הישראלי-פלסטיני. מדיניות ארצות הברית לגבי הפלסטינים בשנים 2004–2005 הייתה לגבות את ראש הממשלה שרון ואת מדיניות ההתנתקות שלו מרצועת עזה. כאשר אולמרט עלה לשלטון ב־2006, המדיניות האמריקאית הייתה לגבות גם אותו ואת תוכנית "ההתכנסות" שלו. אולם, בין ניצחונו בבחירות במאוס 2006 לבין פרוץ המלחמה ביולי חלפו ארבעה חודשים בלבד, שבמהלכם הוא לא הצליח לעשות הרבה. לאחר מלחמת לבנון השנייה ארצות הברית הבינה שרעיון "ההתכנסות" ביהודה ושומרון מת למעשה בלבנון. במובן זה, נמתח קו ישר בין כפר קאנא ובין אנאפוליס, בין הרגע שבו רייס הגיעה למסקנה שהיא אינה יכולה לסמוך על כוחה של ישראל ועל תבונתה, ובין התהליך המדיני שיזמה בניסיון להגיע להסכם ישראלי-פלסטיני.

רייס הגיעה למסקנה שההובלה מוטלת עליה ולא על ישראל, או כפי שאמר מאוחר יותר יועצה במחלקת המדינה, אליוט כהן: "מלחמת לבנון הייתה ניסיון טראומטי. מאותו רגע ואילך, דברים רבים נצבעו בצבע מסוים [...] והיו לכך כמה ביטויים. האחד היה התחושה של רייס שהיא העמידה עצמה כמגינה על הישראלים, והם מצדם קרטעו בלבנון. דבר נוסף היה הכרה עמוקה בחוסר היכולת של ישראל לנהל את נושאי הביטחון שלה בעצמה. ומרכיב שלישי היה חוסר אמון אישי באולמרט, בשונה מיחסה אל שרון". לדעתה של רייס, אפסו הסיכויים שאולמרט יפנה לפלסטינים. רייס תכננה למלא את הוואקום שנוצר, וכך נולדה ועידת אנאפוליס.

בטיסה חזרה לארצות הברית ב־30 ביולי 2006, לאחר האסון בכפר קאנא, רייס כבר עסקה בתכנון צעדיה הבאים. בעקבות המלחמה בעיראק והמלחמה בלבנון, היא

גרסה כי "האנשים במזרח התיכון חשים אבודים כעת, ועלינו לפעול". היא "חשבה בגדול" על הסדרים מקיפים שיכללו את ישראל, הפלסטינים ואולי גם סוריה, ועל כינוס בינלאומי גדול בחסות הנשיא בוש. בעקבות לקחים משיגאתו של הנשיא קלינטון בקמפ דייוויד, שמאמציו לא זכו אז בתמיכה ערבית, החליטה רייס שיש להחליף את הקוורטט לענייני המזרח התיכון במדינות ערביות, ולערב אותן כבר בשלב מוקדם של המאמצים להסדר.

שבוע לאחר מכן, ב־6 באוגוסט, נפגשנו בדירתה של רייס בווטרגייט כדי לדון ברעיונותיה החדשים. מזכירת המדינה כבר שוחחה עליהם עם ג'יימס בייקר וברנט סקוקרופט, ושאלה אותם לגבי כינוס ועידת מדריד ב־1991. היא גם הטילה על עוזריה במחלקת המדינה להכין תוכניות להצבת חטיבה של המשמר הלאומי האמריקאי בגדה המערבית כדי לשמור על השלום לאחר נסיגת צה"ל משם. במקביל החלה רייס לתמוך בקו הישן של הערביסטים במחלקת המדינה, לפיו יחסי ארצות הברית עם מדינות ערב מחייבים התקדמות בחזית הישראלית-פלסטינית, במיוחד כשברקע נמצאת המלחמה בעיראק.

מהלכיה אלה של רייס הצטיירו כבלתי מציאותיים לחלוטין, אולם בבוא צוותה לשפוט את גישתה המדינית, ראוי לזכור שבמידה מסוימת היא נתמכה על ידי עמדתו של אולמרט. כבר באוגוסט, ימים ספורים לאחר סיום מלחמת לבנון השנייה, פעל אולמרט כדי להתחיל משא ומתן עם סוריה בתיווך טורקיה. יתרה מכך, הוא לא נואש ממאמציו גם מול הפלסטינים, ולמעשה פעל להתקדם בערוץ זה. לכל אורך 2007 ו־2008 הוא אמר לנשיא בוש שהסכם עם הפלסטינים הוא מעשי ואפשרי וכי הוא נחוש להשיגו. מבקריו של אולמרט יאמרו שביקש להתקדם מהר לאור ההאשמות בשחיתות שהתעוררו נגדו והעובדה שזמן כהונתו קוצר, ככל הנראה בשל העובדה שמלחמת לבנון נתפסה ככישלון. בין אם מניעיו האישיים של אולמרט היו קשורים לחקירת המשטרה ובין אם לאו, אין ספק שאיבוד הפופולריות שספג לאחר מלחמת לבנון השפיע על רצונו לחתור להסכם עם הפלסטינים, ועל האופן שבו דיבר על כך עם רייס ובוש. המתרחש בין אולמרט לרייס נותרה בעינה לאחר מלחמת לבנון. למרות זאת, שניהם אמרו לבוש דברים דומים: ננסה לחתור להסכם שלום עד תום 2008, לפני סיום כהונתו של בוש, ודבר זה אפשרי. כל אימת שאני אמרתי לבוש שבעיני הדבר אינו אפשרי, לנוכח הפער בין הצדדים וחולשתה של ההנהגה הפלסטינית, הוא היה משיב לי שאולמרט סבור אחרת וכי הוא אופטימי.

ייתכן שבסופו של דבר "תהליך אנאפוליס" לא הזיק לישראל, במובן זה שהוא מילא את המרחב המדיני בין קיץ 2006 ובין סוף כהונתו של ממשל בוש בינואר 2009, וכך הגן על ישראל מפני לחצים נוספים, כגון תוכניות חדשות, מאמצים אירופיים וכדומה. אריאל שרון אמר לבוש שהוא החליט להתקדם בסוגיית רצועת עזה, בין

היתר בשל העובדה שהוואקום שנוצר לאחר שערפאת דחק את עבאס הצדה בקיץ 2003, הוביל לגיבוש תוכניות שונות שלא אהב – החל מ"יוזמת ז'נבה" וכלה במסמך "המפקד הלאומי" של איילון-נוסייבה. "תהליך אנאפוליס" סייע לכך שתוכניות כאלו לא יתממשו.

הנוק למעמדה המדיני של ישראל באזור החל להשתקם רק בספטמבר 2007, עם הפצצת הכור הגרעיני הסורי באל־קיבאר. כשאני נזכר בוויכוח הפנימי בבית הלבן בנוגע לדרך הפעולה לאחר גילוי הכור, עלי לומר שהייתי מופתע בהתחלה מהחלטתו של הנשיא בוש לא להפציץ את הכור על ידי כוחות אמריקאיים. אולם במבט לאחור ייתכן שהוא האמין שמשימה כזו צריך להשאיר לישראל, משום שאם ישראל תפעל, יהיה בכך משום צעד חשוב בשיקום האמון בעוצמתה הצבאית, הן בעיניה עצמה והן בעיניהן של מדינות ערב השכנות – עוצמה שהמדינה היהודית חייבת שתהיה בידיה כדי לשרוד במזרח התיכון.